

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

NEPLAUKTI PASROVIUI

Po ilgos pertraukos į rankas paėmusi George'o Orwello „1984-uosius“, skaitydama ne kartą pajutau, kaip giliai širdyje dilgtelėjo. O, tas atpažinimo jausmas – toks kartus, toks aitriai smelkiantis!.. Visi mes, kadaise juo nudilginti, nesame naivūs ir žinome, ką reiškia tie pompastiški Okeanijos valstybės šūkiai „Laisvė – tai vergija“, „Karas – tai taika“, „Nežinojimas – tai jėga“ ir ką iš tiesų veikia Pertekliaus, Teisybės, Meilės ir Taikos ministerijos. Ir ką reikėtų daryti, norint, kad žmogus atsisakytų ne tik savo svajonės, savo orumo, savo gyvenimo, savo privatumo, bet ir paties savęs – ne tik sąžinės, bet ir giliausių savo įsitikinimų ir jausmų.

Winston Smith, šio niūraus ir nuostabaus kūrinio veikėjui, kartą atėjo mintis, kad reikia ginti ne pompastiškus šūkius ir idėjas, o pačias paprasčiausias tiesas, nes būtent jos ir yra teisingos. Nes tai, dėl ko verta gyventi, yra paprasčiausias garbingumas, kilnumas, empatija. Sugebėjimas džiaugtis gyvenimu ir negadinti gyvenimo kitiems, bandant atversti į vienintelės tiesos kelią. Nebūti dvasingesniu už kitus, bet ir neįvirsti į materialybę, iš kurios labai sunku išsikapanoti.

Norint gyventi tokį gyvenimą ir ginti paprastas, netgi banalias tiesas, neužtenka plaukti pasroviui – reikia pasirinkti.

O būti nenuneštam srovės – nelengva. Tai liudija ir istorija, ir nūdienos pavyzdžiai. Aš bandau įsivaizduoti, ką jaučia ir kaip gyvena žmogus, kuris pasirinko būti nešamas srovės. Paviršiumi plaukti turbūt smagu, nes aplink daug vyksmo – plaukia daug kitų matytų ir pažįstamų veidų, daug klegesio, šurmulio, blizgučių, kylančių purslų, spalvų, išpūdžio, kad esi įsuktas į patį gyvenimo sūkurį.

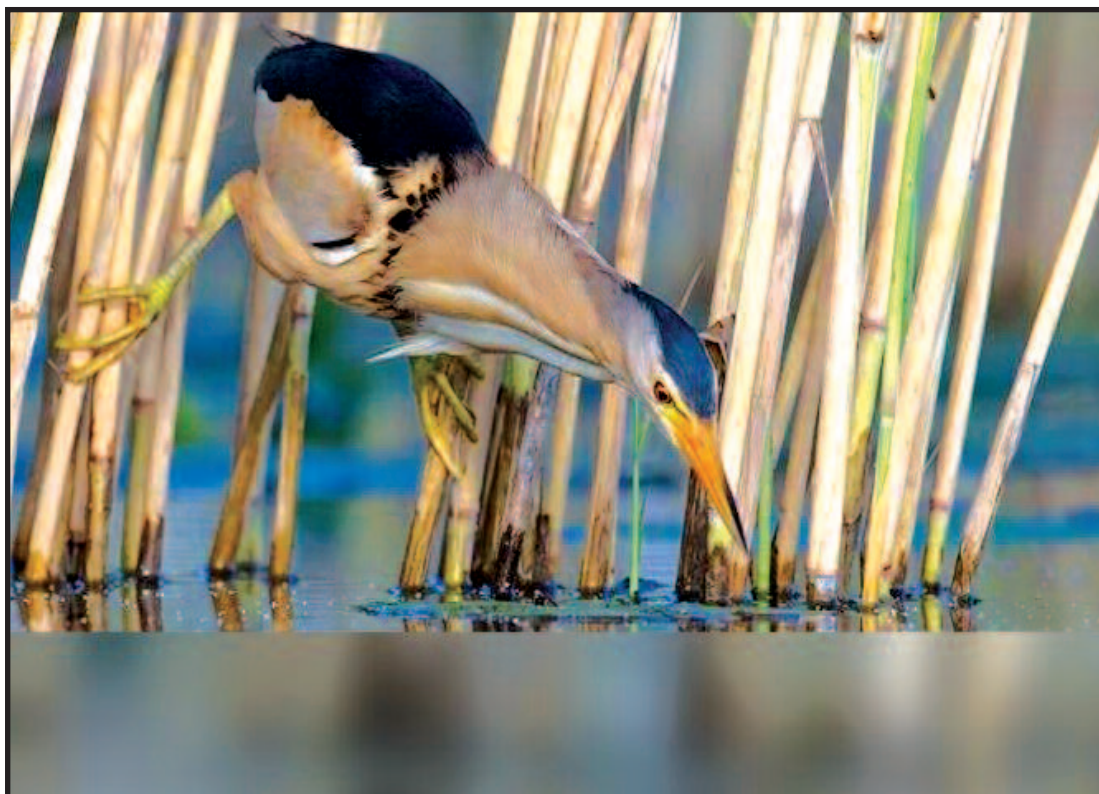
Bet juk tai tik paviršius. Paviršiumi dažniausiai nuplaukia ir dingsta lengvi dalykai – pamuilės, putos, plastiko šiukšlės, sausos šakos. Tėkmė juos nuneša ir juos pamiršta. O gelmė paslaptinai tyli. Gelmė žvelgia į paviršių išmintingomis akimis, pilnomis kartėlio. Nes visa tai, kas yra esminga, kas sudaro būties prasmę, yra dar giliau, nei gelmė.

Visa tai, kas padaryta ir daroma Lietuvoje su miestų ir miestelių aikštėmis bei kitomis viešosiomis erdvėmis, liūdina ir stulbina, nes atrodo, kad visai negalvojama apie tai, kad paprastam žmogui čia reiks gyventi, vaikščioti po šias vietas, įgyventi jas, įdvasinti... kaip tai bus sunku, kaip nežmoniškai sunku, kai vietoj medžių, pavyzdžiui, įsiūdoma betoninė plynė, o vietoj tauraus minimalizmo – kičas.

Ir kodėl pagaliau Lukiškių aikštėje negali iškilti lengvas ir grakštus Vytis, toks Vytis, kuris neužgriozdintų vaizdo ir neiškreiptų perspektyvos, Vytis, šiuoliuojantis padangėje, erdvėje, o ne riogsantis ant betoninių trinkelų it koks gaištantis dinosauros?.. Kas su mūsų skoniu negerai?.. Su mūsų erdvės pajauta?.. Su humoro jausmu pagaliau?.. Su meniniu jausmu ir nuojauta?..

Viskas galbūt dėl to, kad dabar yra per daug plaukiančių pasroviui, trumpiau tariant – per daug putų ir plastiko. Galbūt netoli laikas, kai tėkmė juos nuneš ten, kur jų vieta, o – sprendimus padiktuos gelmė.

Renata Šerelytė

Mariaus Čepulio nuotr.

PASIMELDOKIMAI

O geriausia dirbt visus darbus – priklausus ant kairio kelio, taip, kad jėga iš žemės eitų tiesiai į galvą nuleistą: taip reikia skint rūgšteles, pjaut medį, sumetant poterėlį (kiek lapelių, tiek poterėlių, už save, už visas dūšes), žiūrėk, taip beplušant, užkukuos gegutė, prasiskleidžia alyvos: šviesu aplink lyg bažnyčioj, kitokioj, ir nerimo jokio, ir mirt nebaisu, žinai, kad teisybėje mirsi, pasimelsk už katinėlį, o anas poteris ir už kiškį, gegutę.

Sigitas Geda

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radio ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Neplaukti pasroviui • **2-as psl.** Leonas Peleckis-Kaktavičius. Kaip Šiauliuose per spalio šventes suplevėsavo lietuviška trispalvė • **3-as psl.** Astrida Petraitytė. „Neprofesionalieji“ mūsų didvyriai • **4-as psl.** Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Nepramintais Katedros požemių takais • **5-as psl.** Algis Vaškevičius. Minint „Varpo“ laikraščio 130-metį – dėmesys Lietuvos prezidentams • **6-as psl.** Ieva Marija Mendeikaitė. „Rūšių atsiradimas. 90-ųjų DNR“ • **7-as psl.** Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Šiųmetinis Europos šalių kino forumo „Scanorama“ credo: „Būk savimi“ • **8 psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Fotoalbumo „Punios šilas. Senųjų girių takais“ sutiktuvės • Naujos knygos

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

KAIP ŠIAULIUOSE PER SPALIO ŠVENTES
SUPLEVĖSAVO LIETUVIŠKA TRISPALVĖ

Šiaulių apskrities bajorų svečiai – skulptorius Arūnas Sakalauskas ir aktorė Virginija Kochanskytė (sėdi centre). Apskrities bajorų kancleris Jonas Galkauskas – priekyje pirmas kairėje.

Nuotraukos iš Leono Peleckio-Kaktavičiaus asmeninio archyvo

Leonas

Peleckis-Kaktavičius

Atgimimo vėjai suvedė su labai įdomiu žmogum – Jonu Galkausku. Ketvirtį amžiaus tyliai Šiaulių stambiaploškčių namų gamykloje dirbęs inžinierius pagaliau suprato, kad ir jo gyvenime dar ne viskas prarasta. Ne, jis nesiveržė į tribūnas, nekalbėjo garsiau už kitus – ne taip buvo išauklėtas, tačiau ne vienam jo žodis, patarimas, ori laikysena buvo ypatingos reikšmės. Jį buvo galima sutikti Sąjūdžio mitinguose, tarp rinkiminės komisijos narių, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos renginiuose, o netrukus ir tarp Lietuvos bajorų sąjungos signatarų. Neatsitiktinai ir sūnus Tomas tapo Lietuvos kariuomenės savanoriu, o 1991-aisiais budėjo Aukščiausiosios Tarybos rūmuose.

Šį rudenį J. Galkauskui būtų suka-kę aštuoniasdešimt. Deja, jau beveik penkiolika metų, kai iškelia-vęs Anapilin. Pernelyg daug teko patirti soviet-mečiu. Nepriklausomybę sutiko jau turėdamas rimtų sveikatos problemų.

Mūsų pažintis truko gerą dešimt-metį. Ne sykį per tą laiką bendrauta – jo nuomonė valstybės dienraščio skai-tytojams buvo svarbi. Tarp kitų buvo ir bajoriškai reikalai – Jonas iki mirties rinktas Lietuvos bajorų karališkosios są-jungos Šiaulių apskrities kancleriu, LBKS senatoriumi, o šių eilučių autoriui buvo lemta vadovauti apskrities bajo-rams. Nemažai pokalbių liko diktofono juostelėje, užrašų knygelėse, o ir at-mintyje. J. Galkausko gyvenimas ne-abejotinai vertas dėmesio.

Senieji šiauliečiai dar prisimena 1956 m. lapkričio 7 d. rytą, kai spalio de-monstracijos metu pačiame miesto centre, ant J. Janonio gimnazijos pa-stato, plevėsavo lietuviška trispalvė. Iki vidurdienio tokia pat vėliava plaukštėsi

ir ant Sukilėlių kalnelyje esančio Ne-priklausomybės paminklo.

Pavyko surasti pagrindinį tų įvy-kių veikėją, buvusį politinį kalinį J. Galkauską.

– Ne kartą girdėta, kad sovietmečiu trispalvės būdavo iškeliomos Vasario 16-ąją. Tačiau per vadinamąsias spalio šventes...

J. Galkauskas juokauja, kad jie buvo jauni, nekantrūs ir laukti tris mė-nesius atrodė visa amžinybė. O rimtai priduria: apsisprendimą pagreitino tragiškai pasibaigę Vengrijos įvykiai. Jų, kelių bendraminčių abiturientų, netenkino įžūli rusinimo politika, to-dėl nutarė savaip paminėti spalio per-versmo metines. Moksleiviai nesilaikė atsargumo priemonių, konspiracijos. Kad Ina Lukminaitė pasiuvo trispal-ves, daugelis žinojo. Kas jas iškėlė, ži-nojo taip pat. Tačiau saugumiečiai tik po mėnesio suėmė vėliavas iškėlusius nepilnamečius moksleivius.

Nelengva buvo iškelti vėliavą ant savo mokyklos fasadinio frontono: tą naktį buvo pašalę, stogas slidus. Ant stogo jie užlipo gaisrinėmis kopėčio-mis, perėjo jį ir kitoje pusėje pritvirtino vėliavą. Visa tai vyko vidurnaktį ir už-truko daugiau kaip pusvalandį. Vė-liavą kėlė vienuoliktokai J. Galkauskas ir Vytautas Ščeponavičius.

Jei tuo metu Sukilėlių kalnelyje Nepriklausomybės paminklo nebūtų supę pastoliai (paminklas buvo per-dirbamas į sovietinį, naikinama lie-tuviška atributika), sunkiau būtų buvę pasiekti viršūnę.

Tą naktį ant namų sienų buvo iš-klijuota ir apie du šimtus atsišaukimų.

Į spalio demonstraciją abiturientai atėjo laiku. Mokyklos kieme jautėsi pa-gyvėjimas, kalbos sukosi tik apie gra-žiai besiplaikstančią trispalvę. Iki de-monstracijos pradžios jos nuimti ne-suspėjo, nes iš pradžių bandė išsiaiš-kinti ar... neužminuota. Vakare apie trispalves jau kalbėjo visas miestas.

Suėmė pamokos metu

J. Galkauskas suvokė, kas jam gre-sia: gali netekti ne tik atestato, bet ir svajonės tapti gydytoju. Jis buvo ir at-sišaukimų autorius, juos kartu su savo

bendraminčiais pagamino mokyklos fotolaboratorijoje.

Atsišaukimai ir nulėmė J. Gal-kausko likimą. Saugumiečiai, tikrin-dami visas miesto fotolaboratorijas, at-ėjo ir į mokyklą, kurioje tos prokla-macijos gimė. Joje rado rėmelį, į kurį buvo dedamas negatyvas. Kas pri-klausė foto būreliui, buvo nesunku su-žinoti, grafinės ekspertizės išvadų nepaneigsi. J. Galkausko rašysena kaligrafiška, jis perrašė atsišauki-mą. Suėmė jį, V. Ščeponavičių ir Alek-są Vaitkų mokykloje, pamokos metu. Beje, darydami kratą, kagėbistai tarp J. Galkausko daiktų aptiko ir revolverį bei sušaudytą „Trumpą J. Stalino biografiją“, mat, vaikinukas naudojo knygą kaip taikinį.

Kaip sąžiningas žmogus J. Gal-kauskas prisipažino padaręs tai, kuo kaltinamas, tačiau sakėsi tai daręs vie-nas. Lygiai tą patį įrodinėjo ir V. Šče-ponavičius. J. Galkauskui teismas at-seikėjo penkerius metus, V. Ščepona-vičiui – trejus, A. Vaitkui – dvejus.

Tarp šviesiausių lagerio prisiminimų – krepšinio turnyrai

Kai kėlė vėliavas ir klijavo atsi-šaukimus, J. Galkauskas neturėjo net septyniolikos metų (buvo gimęs lapk-ričio 9-ąją). Todėl po teismo, mėnesį palaikę Lukiškėse, išsiuntė į nepil-namečių koloniją Vilniuje, buvusiame vienuolyne. Tačiau pilnametystės ten nepavyko sulaukti. Prižiūrėtojai, pa-matę, kad bendraamžiai domisi tuo, ką padarė J. Galkauskas, vėl sugrąži-no į Lukiškes, o iš čia drauge su kitais politiniais kaliniais išvežė į Rusiją. Iš pradžių pateko į Oršos, paskui – į „Krasnąją Presnią“ kalėjimą Mask-voje, o jau iš ten atsidadė Mordovijos lageryje.

Nors per tuos penkerius metus buvo viena amnestija, ir senieji kalin-iai nepilnamečiams nuteistiesiems sakė: „Vyrai, ruoškitės namo“, J. Gal-kausko amnestija nepalietė. Tačiau la-gerio patirtis daugiau davė negu at-ėmė. Čia sutiko daug įdomių žmo-nių, išmoko skirti tai, kas svarbiausia gyvenime. O vienas šviesiausių pri-siminimų liko krepšinio turnyrai. Tuo metu lageryje buvo apie du tūk-stančius kalinių, tarp jų daug moks-leivių, studentų. Vienu metu buvo net trys lietuvių krepšinio komandos, po vieną – latvių, estų, ukrainiečių bei rusų. Įdomiausia, kad lietuvių ko-mandos turėjo tautinę atributiką. Pa-vyzdžiui, ant „Geležinio vilko“ ko-mandos narių marškinėlių buvo nu-piešti ažuolo lapai, o per vidurį – ge-ležinis vilkas. „Gedimino stulpų“ ko-mandos emblemos viduryje – Gedi-mino stulpai. „Lagerio valdžia pati-kėjo legendomis ir politikos neįžvel-gė“, – pasakojo J. Galkauskas.

Jonas Galkauskas prisimena „Ažuolų mišką“

Gerai žinome Balio Sruogos „Die-vų mišką“. Kaip šių eilučių autoriui yra sakiusi dr. Vanda Sruogienė, jei šis

kūrinys būtų pasirodęs laiku, galbūt būtų pelnęs net Nobelio premiją. Ta-čiau sovietinė cenzūra knygą iš-spausdinti leido tik tuomet, kai pa-saulyje leidinių panašia tematika buvo jau daug.

J. Galkauskas į rašytojus nepre-tendavo, tačiau neabejojo, kad tai, kas dėjos Vidurio Rusijos Dubravlage arba, anot jo, Ažuolų miške (rusiškai dubrava – ažuolynas), ne mažiau ver-ta dėmesio.

„Ar gali būti koks nors ryšys tarp rąstų, malkų ir Baudžiamojo kodek-so?“ – klausia J. Galkauskas, pats pa-stebėdamas, jog iš pirmo žvilgsnio tarp jurisprudencijos ir malkų pjovi-mo ryšio tikrai nėra.

Tačiau tik iš pirmo žvilgsnio. Ir jis papasakoja apie tai, kaip lageryje vie-nas jaunųjų valstybinių nusikaltėlių būrys ruošė žiemai malkas. Tempai buvo pasibaisėtini, darėsi neabejotinai aišku, kad, jei ir toliau taip bus dir-bama, lageris sušals, taip pat ir pjo-vėjai, bepjaudami tas malkas. Įdo-miausia, kad, nors malkų rietuvė va-karop atrodydavo apgailėtina kukli, niekas neslampinėjo be darbo. Visi kaip kas įmanė judėjo.

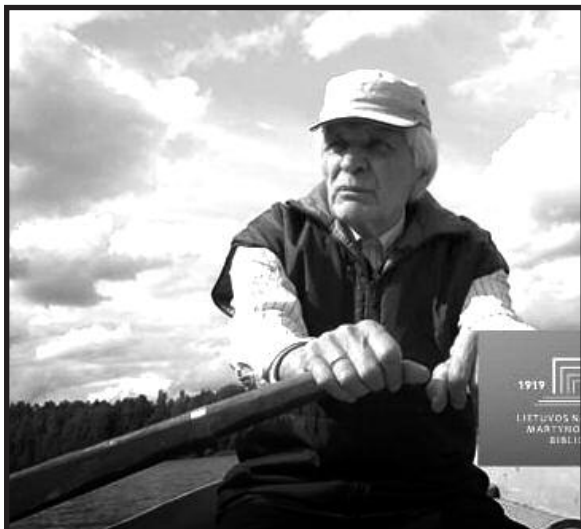
Negelbėjo net transparantas „Pom-ni sam, skaži drugomu: čestnyj trud – doroga k domu“, nei socialistinis lenk-tyniavimas. Dėl pastarojo atsiradimo, dėl pažado geriausiųjų pjovėjų pavar-des įrašyti lentoje matomiausioje la-gerio vietoje ruošimas malkų žiemai dar sulėtėjo.

Kai, rodės, viskas išbandyta – ir gė-dinimas, ir keikimas, ir agitavimas, ir grasinimas, netikėtai vietoj eiliuoto transparanto pasirodė „įsakas apie du trečdalius“. Tada, anot J. Gal-kausko, ir užsimezgė su lagerio valdžia beveik nuoširdus ir abipusiai nau-dingas dialogas: „Mes jiems – malkų, jie mums – du trečdalius. Jei stropiai dirbsi, gali viltis, kad vieną trečdalį bausmės gali nuimti. Tuo metu mūsų būryje jau žymi dalis kalinių buvo „įkirtusi“ tą „brandos amžių“. Tačiau žinojome, kad šį meduolį gaus tik vie-nas kitas, kuriam kalinimo laikas ir taip artėja prie pabaigos. Bet ir pora mėnesių šis tas“.

Netrukus pasiūlymą dėtis prie su-manymo išlaisvinti pirma laiko iš la-gerio estuką Ilmarą, turintį progą pa-kliūti į du trečdalius, gavo ir Jonas. Ka-dangi estų lageryje nedaug, o Arnas ir Kalevas dar ir ne iš stipriųjų, nuta-riama, kad Ilmaras turėtų malkas skaldyti ir krauti, o Jonas su Jaanu jas pjautų.

J. Galkauskas tokiam sumanymui neprieštaravo, tačiau ir neslėpė, kad yra smulkmena, kuri jam ne prie šir-dies: norint Ilmaro šansus užtikrinti, teks supjauti net devynis kietmetrius, o po šito neabejotinai pateksi į pir-mūnų lentą. Jam savo pavardės teršti nesinori.

Estukas sugebėjo „suvirpinti jaut-riąsias stygas“, ir darbas prasidėjo. Ki-tos šešios grandys taip pat turėjo savo kandidatus į laisvę. Buvo dirbama kaip sau. Deja, nė vienas grandžiai nor-mos įvykdyti taip ir nepavyko. O va-kare, kaip prisiminė J. Galkauskas, la-biau nei bet kada norėjosi kokio prie-do prie lagerinės košės, be to, nežmo-niškai laužė kaulus.

Dokumentinio filmo apie Vladą Terlecką premjera

Lapkričio 4 d. 17 val.
Valstybingumo erdvė, II a.

Vidmantas Valiušaitis (k.) kalbina Vladą Terlecką.

A. Petraitytės nuotr.

„Neprofesionalieji“ mūsų didvyriai

Astrida Petraitytė

Ekonomistui, finansų srities žinovui, Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signatarui Vladui Terleckui sukako 80! Pastaraisiais metais jį regime kovos už mūsų istorinę atmintį priešakinėse linijose – jis leidžia istorines knygas, skelbia istorinę publicistiką (pvz., laikraštyje „Voruta“). Taigi bankininkystės specialistas kėsina į profesionalių istorikų daržą! Tad iškart mano: reziumė: istorijos neprofesionalas – su kabutėmis, didvyris – be kabučių.

Jubiliejaus proga režisierė Agnė Marcinkevičiūtė sukūrė dokumentinį filmą „Pareiga tiesai“, kuris lapkričio 4 d. pristatytas Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Valstybingumo erdvėje. Į filmo premjerą atvyko ir jo Herojus su žmona Regina bei dukra Jūrate, ir režisierė. Vakara vedė bibliotekos darbuotojas, taip pat „nusidedąs“ neabejingumu mūsų istorijai Vidmantas Valiušaitis. Pirmiausia pažiūrėtas filmas, po to pasikalbėta.

Filmo ašį sudaro paties Vlado Terlecko pa(si)pasakojimas apie savąjį kelią ir jį jaudinančius klausimus – regime jį neoficialioje aplinkoje: instantis valtyje, sėdint už stalo savyje sodyboje (filmo kūrėja nesistengia mūsų apsunkinti kontekstine informacija – kur čia veiksmas vyksta, nors būtų įdomu). Įterpiami ir kitų autorių filmuoti istoriniai kadrai (jau su vietos ir datos įrašais – štai Vladas Terleckas 1997 m. sako skaudžiai širdingą kalbą Krivasalio kapinėse, pagerbdamas partizanus: jie neapgynė Tėvynės laisvės, bet apgynė jos garbę...; pasidomėję sužinosime, kad tai jo gimtasis kaimas). Pakalbinamas vienas kitas iš artimųjų ar bendražygių. Pats Herojus pristato dvi savo brangiąsias – žmoną ir dukrą, be kurių, pasak jo, nebūtų tapęs tuo, kuo yra. Žinoma, išterpia ir Vlado brolis Antanas, kurį kaip Laisvės lygos veikėją turbūt esame labiau išidėmėję. O žmona Regina – likimas visokių išdaigų iškrečia! – buvusi jų kurse „gruporgė“ (matyt, komjaunimo grupelės sekretorė), raginusi Vladą stoti komjauniman, jis jai šiurkščiai atkirtes...

Filme išryškėja Terlecko maksima – pareiga tiesai. O šios Tiesos dirva – dar anoji Lietuvos nepriklausomybė, tad raudonoji okupacija regima be jokių iliuzinių akinių (pašmaikštaujama: ji „išvada-vo“ tėvus nuo viso užgyvento turto). Pokario partizanų skaudi tema, supulsavusi pradžioje, nepradingsta iki filmo pabaigos. Vlado Terlecko prisiminta: iš jų kaimo į partizanus išėjo 23, žuvo 18; partizanai lankydavosi jų namuose, gražiai bendraudavę. Tėvas buvo palaiminęs „miškui“ ir tuomet 17-metį brolių Antaną. O Vladui nepavykė įstoti universitetan studijuoti istorijos, nors ir penketais iš-

laikyti egzaminai – mat brolis tuomet už „antivietinę veiklą“ buvo suimtas.

Vladas porą metų plėšęs Kazachstano plėšinius, tik 1961 m. priimtas į Vilniaus universiteto ekonomikos fakultetą. Dar sėkmingai susiklostę, kad pakviestas universitete dėstyti kursą apie kapitalistinių šalių pinigų cirkuliaciją ir kreditus, turėjęs progos studentus supažindinti ir su „buržuazinės“ Lietuvos finansine sistema. Ir studentams siūlęs darbus rašyti iš „buržuazinės“ Lietuvos bankininkystės – slapčia vildamasis, kad šie turėdami galimybę prieiti bibliotekose prie specialiųjų (išlaptintų) šaltinių, galės paskaityti ir Bostono enciklopediją, o iš jos patirti apie Molotovo Ribentropo paktą... Apginta disertacija, bet profesiniame kelyje trukdžių netrūkę.

Kaip finansų, bankininkystės žinovas – be abejo, ir kaip Lietuvos valstybingumo gynėjas – Terleckas reikėsi Sąjūdyje (iš suvažiavimo tribūnos perspėjo neužkibti už SSRS siūlomo „ekonominio savarankiškumo“ – mat bankai lieka „centrinės“ valdžios žinioje, skelbdamas ekonominis savarankiškumas neįmanomas be politinio). Įkalbėtas kandidatavo į 1990 m. vasarį savo veiklą pradėjusią Aukščiausiąją Tarybą (priimsiančią istorinį Kovo 11-osios aktą, tapsiančią Atkuriamuoju Seimu); finansų srities projektus darbo grupė rengė dar prieš AT sesijos pradžią. Pats Terleckas įvertino: užkirtęs kelią Blokados fondo aukso pardavimui, Lietuvos banko likvidavimui; ne mažesnės svarbos ir jo pastangos (gyvendintos) atšaukti premjerės Kazimieros Prunskienės skelbtą maisto produktų kainų pakėlimą, išprovokavusį jedinstvininkų – rusakalbės prosovietinės organizacijos „Jedinstvo“ narių – agresyvų susibūrimą prie AT, įsiveržimą į parlamento pastatą (tragiškosios Sausio 13-os išvakarėse)... Kuriant nepriklausomos Lietuvos finansų sistemą susidurta ir su sabotavimu (taip įvardijo pats Herojus), ir su beprasmėmis priekabėmis; nesijaučiant komfortabiliui Seime, iš jo pasitraukta...

Vladas Terleckas, atsitraukęs ir iš politikos, ir iš kitokių pareigybių (gal ir atstumtu, neįvertintu pasijutęs), atsidėjo mūsų istorinės atminties žadinimui. Filme pristatomos pastarojo laikotarpio knygos „Priešinimasis Lietuvos nukryžiuvimui 1944–1953. Mitai ir tikrovė“, „Lietuvos istorijos klastojimo ir niekinimo iššūkiai“ – pastaroji įvertinta Vlado Jurgučio premija. Turime progos (filmo autoriui pasitelkus ir kitų filmuotus siužetus) išklaudyti pagiriamuosius žodžius, kovotojui už istorinę tiesą Vladui Terleckui tariamus sovietinių laikų disidentų kun. Alfonso Svarinsko ir Nijolės Sadūnaitės, taip pat ir AT/Atkuriamojo Seimo pirmininko Vytauto Landsbergio...

Valiušaitis vakarą pratęsė Vlado Terlecko leidinių apžvalgą. Filme akcentuoti du istoriniai veikalai, o iš viso išleistos 24 knygos, pirmosios (kie-

kybiškai dominuojančios) – būtent profesinės: bankininkystė, finansai (pvz., „Pinigai Lietuvoje 1915–1944 m.“, „Lietuvos bankas 1922–1943 metais.“); antrą raštų dalį sudaro istoriniai veikalai. Vakaro vedėjui išijautus į jam opius istorinius klausimus („profesionalius“ nutylėjimus ir iškraipymus), tik po ilgokos įžangos jis prisėdo kalbinti patį Herojų. Valiušaičiui pasiteiravus, kas paskatino imtis istorinės tematikos, atsakyta: savigarbos jausmas – mat vis dar tyčiojamasi iš mūsų protėvių, tėvų ir senelių... Tarp reikšmingų savo knygų Terleckas įvardijo ir „Tragiškuosius Lietuvos istorijos puslapius (1940–1953)“, išverstus į anglų kalbą – tai esąs vadovėlinis leidinys, labiau skirtas Vakarų (matyt, naiviesiems) skaitytojams.

Sulaukta vieno kito klausimo iš auditorijos (pvz., Terleckas gavo progą įvertinti, kad esame minkštakūniai taip skubėję litą iškeisti į eurą), buvo ir ilgesnių pasisakymų. Štai filme jau kalbintas buvęs Terlecko studentas, dabar – šios bibliotekos darbuotojas Vytautas Gocentas, įvertinęs, jog tais laikais, kai reikalingų knygų būta nedaug, iš dėstytojo gauta svarbių žinių, taip pat ir prieškarinio bankininkystės klausimais, prisipažino galėjęs jau po studijų pasitarti įvairiais gyvenimiškais klausimais. Svarbus buvo ekonomisto Stasio Kropo, taip pat Kovo 11-osios signataro, liudijimas apie vyresniojo kolegą indėlį atkūrus Lietuvos nepriklausomybę – jis esąs mūsų pinigų ir bankų sistemos architektas. Valiušaičiui pakartojus filme priekaištingai nuskambėjusį klausimą, kodėl Vladas Terleckas nepaskirtas vadovauti Lietuvos bankui, Kropas nepalaikė nuostatos, kad bankininkystės žinovas buvęs „nustumtas“ – finansinės sistemos pagrindų kūrimas esąs reikšmingas darbo baras, kažin ar administracinis postas būtų labiau atitikęs vakaro Herojaus talentus...

Prasmingai kalbėtojų žvelgta į Vlado Terlecko gyvenimą, jam rūpimus klausimus, tik pats filmas liko užribyje. Būtų rūpėję išgirsti ir režisierės Marcinkevičiūtės, ir filmo Herojaus žodį – ar neliko svarbių momentų „už kadro“ ir pan. Man, pavyzdžiui, sukrebdėjo: taip susitelkus į Herojų užgriuvusius bei laisva valia prisiimtus rūpesčius, regis, išsitrynė toji istorinė riba, Tautos virsmas (į valstybingumą) – Kovo 11-oji (Terleckas filme tik priekaištingai nusišėbi, kad apie juos manoma: na, pasirašė deklaraciją, tarsi tuo viskas ir baigėsi). Kažin ar teisingai supratau: tuo istorinio stebuklo – atkurtos Nepriklausomybės – nereflektavimu mandagiai nutylėtas Vlado Terlecko kritinis požiūris į Vytautą Landsbergį?..

Pokalbio metu pagrįstai pažymėta: Vladas Terleckas už savo gyvenimo darbus nusipelnė reikšmingesnių valstybinių įvertinimų. O pats vakaro Herojus atsisveikindamas išsakė ambicingus lūkesčius: galiausiai gal pripažinsime turėję daugiau karalių nei tik Mindaugą, jų būta ir prieš, ir po jo – tai rusiškų šaltinių įvardijimai „kniaz“ verčiami į žemesnio nei derėtų rango titulą „kunigaikštis“... □

Nepramintais Katedros požemių takais

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Spalį lankiausi Vilniaus arkikatedros bazilikos požemių šiaurinėje erdvėje, kuri prieš 100 ir daugiau metų buvo užtvirta, prieš 200 užmūryta, neprieinama nei lankytojams, nei mokslininkams (iki šiol lankoma jos dalis teuzėmė trečdalį ploto). Nuo šiol šie požemiai (120 kv. m plotas) atviri nedidelėms smalsuolių grupėms su gidu, žinoma, prieš tai užsiregistravus.

Iki šiol buvę nematomi požemiai yra Katedros bendraamžiai. Jų sienų, lubų ir grindų akmenys, autentiški, nepadažyti ir nepagražinti, mena įvairių laikotarpių – ir XIII–XIV a. Jogailos ir Vytauto katedros mūrus, XIII–XIV a. bokšto ir laiptų liekanas. Jogailos katedros XIV pab. skliautai lankytojams atveriami pirmą kartą.

Mirusiųjų pasaulis. Mūsų Katedrai – per 600 metų, ji daugel kartų buvo keičiama, restauruojama, ramstyta (ypač po Didžiojo potvynio). Jos požemiuose niekada nebūta saugyklų ar talpyklų: slaptų praėjimų, susisiekimo su miestu. Čia visuomet buvo mirusiųjų požemio karalija. Požemio rūsiuose (po Valdovų koplyčia) buvo laidojami bažnyčiai ir valstybei nusipelnę asmenys (taigi prieš 200 m. ta anga buvo užmūryta pasikeitus laidojimo tradicijoms). Skirtingas laidojimo tradicijas mena čia išlikusios XVI–XIX a. kriptos ir mauzoliejus. Fundatorius ir geradarius viduramžiais paprastai laidodavo po didžiuoju Katedros altoriumi. XV–XVI a. (po buvusiu Šv. Kryžiaus altoriumi, to meto Katedros centre) išmūryta Vidurinė kriptą, tačiau Valdovų kapų joje neišliko.

1931 m. sensacijos. Rasti valdovų palaikai. Palaikai buvo rasti 1931 m. už jos esančioje – mažesnėje Karalių kriptoje. Tai buvo LDK kunigaikščio ir Lenkijos valdovo Aleksandro Jogailaičio (1460–1506) ir abiejų LDK kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus žmonių: Ežbietos Habsburgaitės (1526–1545) ir Barboros Radvilaitės (1520–1551) palaikai. Tiesa, jie buvo rasti jau perlaidoti, spėjama, 1573 m., kai Karališkoji koplyčia buvo perduota Valavičiams ir 1602 m. imta statyti naują – Karališką Šv. Kazimiero koplyčią. Manoma, kad mažoji kriptą buvo laikina valdovų poilsio vieta, tačiau čia palaikai išbuvo per 300 m., nes Šv. Kazimiero koplyčia pastatyta be rūšių. Tikra sensacija tapo ir 1931 m. po Šv. Kazimiero altoriumi rasti LDK kunigaikščio ir Lenkijos kara-

Karalienės Barboros Radvilaitės buv. palaidojimo vieta

liaus Vladislavo Vazos (1595–1658) urnų su širdimi ir vidaus organais atradimas.

Barboros palaidojimo vieta. LDK Didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto žmona mirė Krokuvoje, pagal paskutinę jos valią palaikai perkelti į Vilnių (Katedros požemius, Karalių kriptą. Kadangi karste kūnas buvo apipiltas negesintų kalkių ir pelenų mišiniu, jie per kelis šimtmečius nuo drėgmės sukietėjo, išsaugojo Barboros palaikus su visomis laidojimo insignijomis, net mediniam karstui supuvus liko jo forma. Kruopščiai nuimtas nuo palaikų kalkių ir pelenų mišinys buvo sudėtas į kelias medines dėzes ir saugomas Katedroje. Kur dingo karalienės įkapės – sidabrinė pauksuota karūna, sidabrinis skeptras, auksu obuolys su kryžiumi, auksinė grandinė ir trys auksiniai žiedai – iki šiol nežinoma, nežinomas ir kitų karališkųjų įkapių, rastų šioje kriptoje, likimas. Tai uždavinys ateities detektyvams.

Atkastus Karalių kriptoje Barboros palaikus su liudininkais (kunigu P. Śledziwskiu, profesoriais S. Lorentzu, M. Reicheriu, M. Morelowskii) įamžino fotografas Janas Bulhakas 1931 m. spalio 26 d. Jos palaikus tais pačiais metais kiek anksčiau nutapė dailininkas K. Kwiatkowski (ten ji dar su karūna). Visos šios nuotraukos eksponuojamos Barboros buvusioje kapavietėje su kalkių ir pelenų mišinio dėžėmis naujai atvertuose požemiuose.

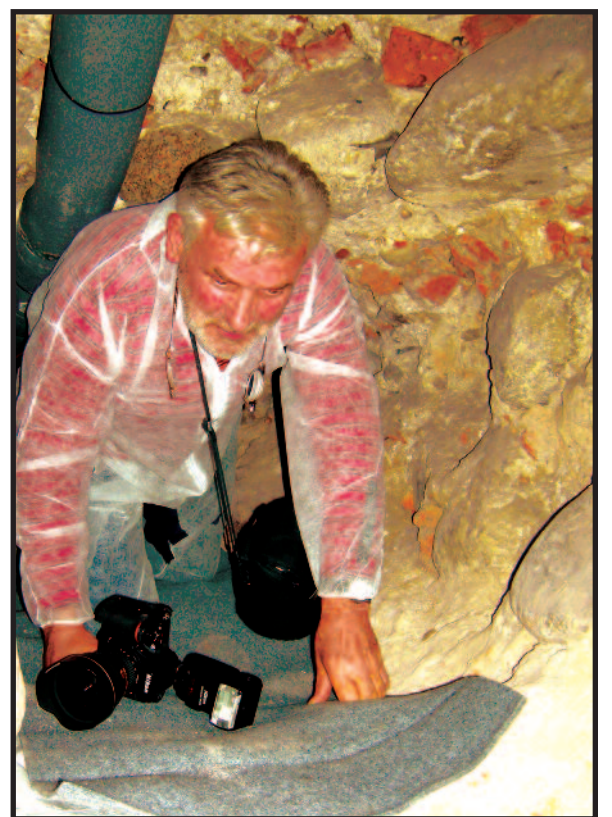
Keisti radiniai. Požemiai buvo tvarkomi Bažnytinio paveldo muziejaus iniciatyva, pasitelkus VU medicinos fakulteto mokslininkus, kurie atliko antropologinius tyrimus, atrinko kriptose rastus palaikus, karstų dangčius, eksponuojami nauji radiniai, gotikinės plytos, keramikos fragmentai, įvairios šukės, žvakių liekanos, kryželiai, yra ir tokių, kurių paskirtis ne visai aiški, pvz., keistos formos batas.

Muziejus inžinieriams. Be laidotuvių ceremonijų, šis pasaulis kartais tebuvo prieinamas statybininkams inžinieriams. Įvairių laikotarpių (lenkmečio, tarpukario ir sovietmečio) tuneliuose išvežti vamzdžiai (elektros, vandentiekio, šildymo, kt.), skaitliukai ir kt. prietaisai liko nepaliesi išveždžiodami vis naujus. Kas išmano – tam tikras lobis.

Pirmą kartą rodoma XX a. 4 deš., tarpukario ventiliacijos ir vandens surinkimo ko-

Rastas keistas batas

Maršrutas šliaužte

lektorinė sistemos. XVII–XVIII a. katedra buvo rekonstruota, po didžiojo potvynio Katedros rūsiuose buvo pastatyti 273 gelžbetoniniai įtvirtinimai, kurie sutvirtino Katedros pamatus.

Nukelta į 6 psl.

Atverta ventiliacijos anga, kuri išgelbėjo požemius nuo drėgmės ir pelėsio.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Varteliai į mirusiųjų pasaulį.

A. Antanaitis įdomiai kalbėjo apie Lietuvos prezidentus ir kultūrą

Konferencijos dalyviai.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Minint „Varpo“ laikraščio 130-metį – dėmesys Lietuvos prezidentams

Algis Vaškevičius

Marijampolės Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje praėjusią savaitę surengta konferencija „Kultūra amžių kaitoje. Prezidentai ir jų prioritetai“, skirta tautinio atgimimo laikraščio „Varpas“ 130-osioms metinėms. Konferencijoje nemažai kalbėta apie laikraštį „Varpas“ ir jo reikšmę lietuvių kultūros tapatybės sustiprinimui, įtaką lietuviškai spaudai. Taip pat dėmesys skirtas Marijampolės krašto šviesuolių, Rygiškių Jono gimnazijos auklėtinių bei Lietuvos prezidentų indėliui puoselėjant šalies kultūrą.

Konferenciją pradėjusi bibliotekos direktorė Daina Kirtiklienė pabrėžė laikraščio „Varpas“,ėjusio 1889–1905 metais reikšmę lietuvių kultūros tapatybės sustiprinimui Lietuvoje, jo įtaką lietuviškai spaudai ir lietuvybei bei Lietuvos prezidentų, ypač kraštiečio Prezidento Kazio Griniaus indėlį saugant ir puoselėjant šalies kultūrą.

Pranešimą „Tautinio atgimimo laikraščio „Varpas“ reikšmė lietuvių kultūrai“ skaitė Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos muziejaus vedėja Jūta Zubavičienė. Ji priminė, kad faktinis „Varpo“ redaktorius buvo Vincas Kudirka, o šiame laikraštyje pirmuosius savo žingsnius žengė rašytojai Jonas Kriščiukaitis-Aišbė, Jonas Biliūnas, Jonas Mačys-Kėkštas, Pranas Vaičaitis, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, dramaturgas Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis bei kiti – juos kūrybai skatino Povilas Višinskis, mūsų žinomas kaip rašytojos Žemaitės, palaidotos Marijampolėje, talento atradėjas.

Pranešėja sakė, kad būtent „Varpo“ 1889 metų šeštajame numeryje buvo išspausdinta V. Kudirkos „Tautiška giesmė“ – Lietuvos valstybės himnas. „Varpe“ V. Kudirka rengė „Tėvynės varpų“ skyrių, kuriam pats labai daug rašė. Leidinys padėjo susiformuoti varpininkams, iš kurių vėliau gimė politinės organizacijos.

„Varpui“ daug rašė ir būsimasis Lietuvos prezidentas K. Grinius, straipsnių skaičiumi nusileidęs tik V. Kudirkai. O sprendimas leisti „Varpą“ buvo priimtas po to, kai nustojo eiti 1883–1886 metais Mažajoje Lietuvoje leistas pirmasis didžiajai Lietuvai skirtas laikraštis „Aušra“. Tuo metu Martyno Jankaus Tilžėje leidžiamas „Garsas“ ar Jono Šliūpo Jungtinėse Amerikos Valstijose pradėtas leisti „Lietuviškasis balsas“ negalėjo patenkinti susipratusių lietuvių, o ypač studentų, kurių į XIX a. pabaigą vis daugiau išėdavo iš lietuviybę išsaugojusio Lietuvos kaimo.

To meto inteligentai svarstė, ar bandyti atgaivinti „Aušrą“, ar imtis naujo laikraščio leidimo, ir 1888 metais nutarta leisti naują leidinį, jam po ilgų svarstymų pasirinktas pavadinimas „Varpas“. „Varpo“ iniciatoriai buvo 1888 m. Varšuvoje įsteigtos Lietuvos draugijos nariai: Vincas Kudirka, Jonas Gaidamavičius-Gaidys, Juozas Adomaitis-Šernas, Juozas Kaukas, Justinas Staugaitis ir kiti.

Sprendimas leisti „Varpą“ buvo priimtas 1888 metų birželio 29 dieną slaptame lietuvių intelligen-

tų suvažiavime, kuris vyko Marijampolės centrinėje aikštėje stovėjusiame „Varšuvos“ viešbutyje. Antrojo pasaulinio karo metais šis viešbutis buvo sugriautas, dabar jo vietoje stovi Marijampolės centrinis paštas. Griuvėsiuose buvo rasta atminimo lenta, kurioje įamžintas šis istorinis faktas – dabar ši lenta yra pritvirtinta prie įėjimo į pašto pastatą.

Netrukus buvo įsteigta varpininkų leidykla, kuri ėmėsi leisti mėnesinį žurnalą „Varpas“, skirtą daugiausia inteligentams, mėnesinį laikraštį „Ūkininkas“, skirtą valstiečiams, ir informacinį, nepolitinių laikraštį „Naujienos“, kuris ėjo 1901–1903 metais.

Per „Varpo“ komitetus ir vadovybes perėjo gana daug žmonių – K. Grinius mini 24 asmenis, daugiausia prisidėjusius prie laikraščio leidimo. Be to, „Varpas“ per savo leidimo metus turėjo apie 150 jam straipsnius rašiusių autorių. „Varpo“ pradžia buvo skirta 2000 rublių, 1890 m. pridėta dar 1000 rublių M. Jankaus spaustuvei praplėsti.

Istorikai pažymi, kad didžiausias „Varpo“ nuopelnas yra tas, jog jis susiejo lietuvių tautinį atgimimą su bendruoju Vakarų Europos progresyviu liberalizmo sąjūdžiu, įkvėpė lietuvių tautiniam sąjūdžiui kovingumo dvasią ir padėjo susiformuoti vienai pagrindinių lietuvių politinių srovių varpininkams, iš kurios gimė Lietuvos demokratų partija ir kitos kairiosios, centristinės ir dešinėsios politinės organizacijos.

Konferencijos dalyviai galėjo išklausti ir vaizdo juostoje iš anksto įrašytą Europos Komisijos nario, Kovo 11-osios akto signataro Vytenio Andriukaičio pranešimą „Varpas“ ir Lietuvos politinė kultūra“. Jis „Varpo“ idėjų tęsėjais mūsų dienomis vadino Aloyzą Sakalą, Gediminą Ilgūną, Česlovą Kudabą, Kazimierą Antanavičių. Signataras priminė prezidento K. Griniaus biografiją, akcentavo G. Ilgūno monografijos apie K. Grinių reikšmę bei teigė esant ištikinę, kad jei nebūtų buvę varpininkų, tai nebūtų ir 1990 metų Kovo 11-osios.

Įdomų pranešimą „Prezidentas – tiltas, jungiantis išeivišką ir lietuvišką kultūras“ perskaitė prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus vadovas Arūnas Antanaitis. Jis priminė, kad K. Grinius ir V. Adamkus nemažai bendravo Amerikoje, V. Adamkus buvo artimas draugas su K. Griniaus sūnum Liūtu, ir K. Griniaus mirties išvakarėse V. Adamkus lankė prezidentą – yra išlikusi tą momentą užfiksavusi fotografija.

A. Antanaitis kalbėjo apie tai, kokią reikšmę prezidento gyvenime užima kultūra. Jis priminė, kad V. Adamkus buvo inžinierius, gamtosaugininkas, bet kultūra visada buvo jo prioritetas. Pranešėjas aptarė ir V. Adamkaus ryšį su „Santaros-Šviesos“ orga-

nizacija, kalbėjo apie tai, kad Valdas ir Alma Adamkai visada domėjosi menu, daile, jie yra sukaupę nemažą garsaus išeivijos dailininko, daug metų Pietų Amerikoje gyvenusio Jono Rimšos, taip pat kitų autorių paveikslų kolekciją.

„Pirmąjį paveikslą Adamkai nusipirko už 120 dolerių – prezidentas yra pasakojęs, kad šiuos pinigus jie sukaupė, į kojine dėdami po pusę dolerio. Tai buvo dailininko Adomo Varno darbas. Prezidentui baigus kadenciją ir persikraustant tas paveikslas buvo dingęs, bet dideliu V. Adamkaus džiaugsmui ne taip seniai vėl atsirado. Dabar jis yra restauruojamas ir jau greitai lankytojai jį galės išvysti mūsų bibliotekoje-muziejuje“, – sakė A. Antanaitis.

A. Antanaitis priminė ir tai, kad išeivijoje ra-

Buvusio „Varšuvos“ viešbučio vietoje dabar – Marijampolės paštas. Pastato griuvėsiuose buvo rasta atminimo lenta, primenanti apie „Varpo“ laikraščio gimimą

šytojais, humanitaraus tapo asmenys, kurių išsilavinimas buvo visai kitas – pavyzdžiui, Kazys Almenas buvo fizikas, chemikas Kęstutis Keblys tapo žymiu literatūros kritiku, daug humanitarinių mokslų srityje nuveikė ir informatikos mokslų daktaras Algirdas Avizienis, buvęs Vytauto Didžiojo universiteto rektorius.

Apie prezidento Kazio Griniaus ir jo žmonos Joanos indėlį saugant ir puoselėjant kultūrą pranešime „Kultūrinė prezidento Kazio Griniaus veikla Lietuvoje“ kalbėjo Istorinės Lietuvos Respublikos Prezidentūros muziejininkė Marija Navickaitė. „Santaros“ žurnalo vyriausiasis redaktorius Romualdas Norkus perdavė prezidento V. Adamkaus sveikinimus konferencijos dalyviams, pranešė, kad prezidentas užrašė ir padovanojo Marijampolei dvi savo knygas.

Svečias pristatė šio žurnalo, kuriam sukako 30 metų veiklą, prisiminė savo bendravimą su buvusiu Lietuvos užsienio reikalų ministru Juozu Urbšiu, pasidalino prisiminimais apie prezidento V. Adamkaus susitikimus su kardinolu Vincentu Sladkevičium, taip pat Vilniaus universiteto rektoriumi Jonu Kubiliumi. □

„Rūšių atsiradimas. 90-ųjų DNR”

Ieva Marija Mendeikaitė

Nuo spalio iki kitų metų vasario mėnesio MO muziejuje vykstanti paroda „Rūšių atsiradimas. 90-ųjų DNR” aktyviai skatina lankytojus užsukti ir prisiminti, kokia dvasia prieš kelis dešimtmečius vyravo šalies gatvėse ir jos piliečių širdyse.

Visgi paroda „Rūšių atsiradimas. 90-ųjų DNR” jos lankytojų ragina nepamiršti ir to, kad pirmasis mūsų laisvės dešimtmetis buvo ne vien šalies, bet mūsų pačių naujų istorijų pradžia. Unifikuotą deficito visuomenę pakeitė vartojimo ideologija išpažįstančios socialiai ir realiai spalvingos rūšys, kurių kiekviena kovojo dėl vietos pasaulyje. Stulbinanti naujovių gausa keitė santykius, o atsiradusios galimybės vertė mėginti ir rizikuoti. Lyg revoliucijos karnavale maišėsi apačios su viršūnėmis, keitėsi žmonių statusai, meną nokautavo kičas. Ši paroda – tai mūsų visų sunešti „archeologiniai” atsiminimai apie neoficialų valstybės radimąsi, apie gimusią naują kultūrą. Tai ir atsakymai apie jos kilmę – ir apie tai, kodėl šiandien esame būtent šiame evoliucinės spiralės taške.

Parodos kuratoriai Vaidas Jauniškis, Rimantas Kmita, Mantas Pelakauskas, Miglė Survilaitė, Aurimas Švedas, Tomas Vaiseta ir Renata Valčik lankytojų pasąmonėje iškelia klausimą, kaip tie laukiniai devyniasdešimtieji ir jų euforijos bei išsilaisvinimo jausmų banga palietė mus ir kaip suformavo dabartinį mūsų mąstymą. Šioje parodoje naujai ir interaktyviai pristatomas jau istorija tapęs Lietuvos 10-asis dešimtmetis – didelių lūžių ir pokyčių metas, suformavęs mus. Paroda atskleis laikmečio prielaidas – ir euforiją, ir transformacijos sudėtingumą, visuomenę valstybės kūrimosi pradžioje. Žvilgsnis į tai, kas esame mes. Susijungs menas, kultūra ir to meto kasdienybės istorijos. Šalia muzikos, mados, rinkos ir Gariūnų ekonomikos, užgimusios mafijos ir popkultūros atsiras šio laikotarpio MO kolekcija: videofilmai, instaliacijos, performansai, tapyba.

Vieną tokių „videofilmų” instaliacijų muziejaus didžiojoje salėje pristato Aurelija Maknytė. Šios moters kūrybą sunku išprausti į kokius nors apibrėžimus. „Plataus profilio” fotomenininkė, greta savo meninės veiklos dokumentuojanti renginius, kurianti meninius videofilmukus, vaizdo projekcijas, skaitmeninanti senas kino juostas, dar yra ir „kaupikė” – jos namai pilni blusturgiuose pirktų nepažįstamų žmonių laiškų, dienoraščių, nuotraukų, vaizdajuosčių. Sukaupusi išpūdingą videokasėčių kolekciją (net 3000 jų – iš senojo Vilniaus videonuomos punkto „Eliksyras”), autorė kviečia į savo „Videonuomos” saloną pamatyti (ir patirti), kaip atrodė Netflixas 90-aisiais.

Negana to, muziejus rengs ir su-

MO muziejaus parodos „Rūšių atsiradimas. 90-ųjų DNR” fragmentai

sitikimą su aktores Rimante Valiukaitė. Kas nėra pažįstamas su šiuo vardu, turėtų žinoti, kad ši moteris yra 90-ųjų Lietuvos teatro žvaigždė, universali aktorė, nuo 1990 m. pradėjusi vaidinti Lietuvos nacionaliniame dramos teatre, o vėliau – lietuvių kino filmuose, televizijos serialuose, humoro laidose (prisiminkite improvizacijų šou „Pagauk kampą”). Iki Nepriklausomybės teatro buvo laisvės užuovėja, kur žmonės bėgo bent trumpam atitrūkti nuo smaigiančios realybės. Teatro žmonės, pasinaudodami scena, kalbėjo tai, apie ką daugelis kalbėti bijojo. Kas nutiko, kai laisvė pagaliau atsirado mūsų rankose? Apie ką teatras kalbėjo tuomet? Ar teatro žmonės vis dar išliko visuomeniškai aktyvūs? Ar atsivėrus galimybėms laisvai sakyti tai, ką nori buvo lengva nuspręsti, ką vis tik kalbėti? Kaip kito teatro pasaulis, kai laisvė kurti tapo pasiekiamą visiems?

Režisūra besidomintys muziejaus lankytojai galės užsukti į pokalbį su Ignu Jonynu. Ignas Jonynas, filmų „Nematoma” ir „Lošėjas” režisierius, 10 dešimtmetyje dirbęs vienoje pirmųjų reklamos agentūrų, prisimins, kaip sparčiai besikeičiančios ekonominės ir politinės sąlygos Nepriklaus-

somybės pradžioje lėmė įvairių (iš)likimo modelių ir naujų savirealizacijos galimybių paieškas visuomenėje bei atskirose jos bendruomenėse. Kokios naujos saviraiškos erdvės atsivėrė menininkui, kaip kito jo tapatybės suvo-

kimas ir kaip tai paveikė kūrybiškumo sampratą? Reklama, teatras, kinas – apie tai ir daugiau kalbėsime su plačiame kūrybiniame lauke dirbančiu režisieriumi Ignu Jonynu.

„Neatsitiktinai pasirinkom tokią komandą, nes žvelgėm į šį laikmetį kaip į labai margą, aukštos temperatūros laiką ir galvojom, kad apsiriboti tik meno raidos procesais būtų per siaura ir neatspindėtų to laikmečio. Taip pat MO muziejui buvo svarbu kalbėti apie mus, pažvelgti į šį kritinį mums visiems laiką ir todėl, kad pažadinus prisiminimus galime traktuoti save šiandien, pamatyti, kiek paaugom kaip visuomenė, kaip bendruomenė, ar nesuvaržėm savęs ir savo laisvės”, – sakė MO muziejaus direktorė Milda Ivanauskienė, o kuratorius Vaidas Jauniškis teigė, jog ši paroda, atsigręždama į Charlesą Darviną, į 90-uosius žvelgė nelyginant į naujo pasaulio, naujos civilizacijos atsiradimą ir bandė suregistruoti rūšis, tipažus, žmonių statusus bei jų santykius. „Bandėme surasti kodus, kurie mus konstruoja nuo tada iki pat dabar. Tuos kodus, kurie galėtų būti ir atsakymas į šios dienos pasipiktinimus ar susižavėjimus. Kaip toli mes nuėjom – ar tik tiek nuėjom, ar net tiek nuėjom?” □

Nepramintais Katedros požemių takais

Atkelta iš 4 psl.

Ventiliacijos anga. Ilgą laiką brangiomis priemonėmis požemiuose buvo kovota su drėgme ir pelėsiais. Tik atradus tarpukario ventiliacinę angą ir ją atvėrus – visos bėdos baigėsi.

Maršrutas skirtas ekstremalams. Prieš įžengiant į požemius išduodami kombinezonai ir šalmai, nes slenkant siaurais tuneliais tenka glaustis prie akmenų, palenkti galvą ir susiriesti ar net šliaužti, norint patekti į kitas erdves. Žinoma, per pusės metro angą patiestu kilimu šliaužti neprivaloma, yra erdvių ir su aukštesnėmis lubomis. BPM gidė A. Pavasarytė sakė, kad šiam naujam maršrutui reikia būti pasiruošus – teks susispausti į 40 cm, lipant laiptais iškelti koją maždaug 40

cm, susimąžinti ūgiu iki maždaug metro – tik tuomet pavyks įveikti visą maršrutą, o aukštakulnius ir šventinius rūbus vėčiau palikti namuose. Pirmasis eksponatas, sutiktas kelyje – karstai, karsto dangtis, akmuo su keistais užrašais, išvalytos laidojimo kriptos. Yra ir neliestų kapaviečių – taigi pasirengti turi ne tik sportiškai, bet ir morališkai.

Bažnytinio paveldo muziejaus indėlis. Tai jo iniciatyva sutvarkytos ir lankymui pritaikytos šios naujos erdvės: kartu su archeologais, istorikais ir menotyrininkais, Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto mokslininkais (atrinko ir antropologiškai ištyrė kriptose rastus pavienius palaikais, konservavo radinius). Projekto parėmė Vilniaus arkivyskupija. □

Festivalio direktorė dr. Gražina Arlickaitė ir programos koordinatorius Dmitrij Gluščevskij spaudos konferencijoje.
L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Šiųmetinis Europos šalių kino forumo „Scanorama” *credo*: „Būk savimi”

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Savitumas. Ši gražų rudenį *Scanorama* artėja prie pilnametystės, jai jau septyniolika. Ji nenori patikti ar įtikti, visus tuos metus turėjo aiškia vertybinę orientaciją – siekė tikrumo, kvietė dialogui vertybiniais, nepatogiais klausimais. Taigi šiomet pasirinkta sakralinė Oscaro Wilde'o frazė „Būk savimi”.

„Svaigulys” *Scanoramą* atveria, o „Partenonas” – jį užveria. Niekad nereikia stengtis įtikti, varta stengtis atrasti prasmes – kurių yra daug ir įvairių. Forumo atidarymo vaidybinis filmas „Svaigulys” tartum lydi Mulen Ružo garsųjį jubiliejų – kupinas to paties siautulio, pasiutimo. Jame labai gerai atgimė Romeo ir Džiuljetos istorija: atrakcionų parkas, kovojančios šeimos (Johanas ir Nini – skirtingų atrakcionų parkų paveldėtojai), tik šįsyk – Antrojo pasaulinio karo fone.

Turime garsių europietišų režisierių: švedų režisierių Mans Marling ir Björn Stein „Svaigulys” jį atveria, o Manto Kvedaravičiaus „Partenonas” – jį užveria.

12 programų (*Naujasis Baltijos kinas, Naujienos iš Šiaurės, Kertant Europą, Galvok ką nori, Neišgalvotas gyvenimas, Atsivesk mamą ir tėtį, Lietuvių kino naujienos, Specialieji seansai, Naktinės būtybės, Iš arčiau, Atvira Lietuvos kino istorija, Europa trumpai, Sca kryptys*), jas juosia retrospektyvų juosta – viskas turi savo pamatus, tęsinius, impulsus.

Dviejų maištininkų, kino istoriją kūrusių ir kuriančių autorių, retrospektyvos: Švedas Bo Wideberg (1930–1997) – vienas svarbiausių kino estetų šalia Ingmaro Bergmano. Jų negalima supainioti su nieku kitu. Antrasis oponentas gali būti ėjimo savo keliu pavyzdys – britų režisierius Michael Powell (1905–1990), vienintelis Britanijoje sukūręs tiek vertų dėmesio filmų.

Kas naujo? Išplėsta trumpametražių filmų konkursinė programa *Naujasis Baltijos kinas* – dalyvauja jau 9 šalys. Naujojo Baltijos kino svečias – Islandija.

Bičiulystė su Goethe's institutu, jo salono *Scanoramose* tendencija: žvelgti iš filosofinio taško aukščiau; kokie filmai bus rodomi, pristatė naujasis instituto direktorius Michael Muller-Verweyen. Bus parodyta naujausia Wernerio Hercogo juosta „Šeimos paslaugos” (kai nuomojami aktoriai vienišiams bando atstoti draugus ar gimines) ir dar penki kitų autorių *Kertant*

Europą programos filmai (pelnę pripažinimą Berlyne, Kanuose, Venecijoje, kt.) bei viena šių metų Susane Heinrich juosta „Melancholikės užrašai” (programa: *Galvok ką nori*). Florianio Henckelio von Donnersmarck filmas „Kūriny be autoriaus” apima tris Vokietijos epochas, tapytojo biografiją, filmo *credo*: po nacių režimo katastrofos tik menininkai galėjo grąžinti žmonėms laisvės jausmą. Dviejuose filmuose: „Lara” ir „Kūriny be autoriaus” galime išvysti garsųjį aktorį Tom Schilling. O „Melancholikės užrašuose” kuriamas sarkastiškas sąmojingas kritiškas jaunos moters portretas (kažkas nauja vokiečių filme), besiblaškantis tarp individualizmo, dvasingumo, cinizmo ir savi-reklamos bei nusivylimo ir spaudimo žūt būt būti laimingai.

Debiutai. Šalia šių pavardžių matome ir tuos, kuriuos norime laikyti ateities garantija. Smagu pasidžiaugti debiutais, pvz., norvegų Magnus Meyer Arnesen filmu „Krytis” (jis ir scenarijaus autorius). Ar sunku debiutuoti, bus galima padiskutuoti su šio ilgametražio filmo komanda meistriškumo seminare lapkričio 16 d. Arba faustiškas Xaver Böhm (laisvai samdomo animatoriaus) pilnametražis debiutas „Vieną tamsią naktį” – ilgalaikė mirties panika jaunuolių suveda su paslaptinguoju, vardu Mirtis, taigi jis atsiduria meilės ir pasirinkimo kryžkelėje.

Ryškos moterų istorijos, jų likimai, kuriuos pasakoja režisieriai: ir moterys, ir vyrai. Pasak G. Arlickaitės, moterų likimuose jautriai atsispindi ir praeitis, ir ateitis, pvz., vokiečių režisieriaus Jan Ole Gerster filmas „Lara”: kas ištinka, kai nori apginti savo šeimą. Arba išbandymų kaupinas bulgarų režisierės Nadejdos Kosevos ilgametražis debiutas „Irina.” Arba turkų režisieriaus Ali Vatansever filmas „Naivumas”: kai moteris mano, kad siras kaltas dėl jos vyro mirties, o išgirdusi pastarojo pasakojimą – aprauda ir jo istoriją.

Neišgalvotas gyvenimas – į dabartį iš praeities. Dokumentika, atvira kaip praeitis, pulsuoja dabartiniame gyvenime, kuriame esame ir ieškome esmės: „Valstybinės laidotuvės”, V. V. Landsbergio „Vanago portretas”.

Atviros Lietuvos kino istorijos programoje J. Meko pirmieji filmai: „Medžių ginklai „(1962) ir „Daboklė”(1934); Raimondo Vabalo „Skrydis per Atlantą” (1983), kuris sutampa su režisieriaus Eimunto Nekrošiaus išėjimo metinėmis, jo dvasios skrydžiu per Atlantą. Stasio Girėno vaidmuo šiame filme buvo jam labai svarbus. Dokumentikos kino meistro Gedimino Skvarnavičiaus šmaikštus ironiškas filmas „Kuo prikašime liežuvi” skirtas stomatologams ir ne tik.

Sca kryptų programoje – meistriškumo seminarai. Juose nemokamai galės dalyvauti ir diskutuoti visi norintys: tiesa, jie vyks anglų kalba Hilton Garden Inn Vilnius City centre (Gedimino pr. 44B). Ten pat lapkričio 16 d. rengiama keturių valandų konferencija su tarptautiniais ekspertais apie lyčių lygybę Lietuvos kino industrijoje ir kaip pritaikyti gerąją Skandinavijos praktiką.

Koordinatorius Dmitrij Gluščevskij pristatė vertybinę programos stuburą, bandė sugriauti mitą, kad *Scanoramos* filmai sunkūs, niūrus, o jų temos tamsios. „Esame ne atšiaurus, o atviras kino festivalis, – teigė jis. – Laukia puokštė edukacinių veiklų, pristatymai, susitikimai su jų kūrėjais prieš kino seansus; atviros dirbtuvės, seminarai, satelitinis renginys. Apie filmus galima kalbėti paprastai ir aiškiai – veikia sukurta internetinė *Scanoramos* svetainė.

Siaubo filmų mėgėjams skirta programa „Naktinės būtybės”: siaubo komedija Davydo Lyncho įtaikoje, kritikuojanti vartotojiškumą „Raudonos suknėlės prakeiksmas” arba kultinis Jimo Sharmanno miuziklas „Šiurpiojo Rokio šou” – ilgiausiai išsilaikęs filmas, kasmet pritraukiantis gerbėjus visame pasaulyje.

Visą lapkritį LRT Plus eteryje 9:30 val. v. per Elito kiną ketvirtadieniais bus rodomi *Scanoramos* filmai. Prasidėjęs Vilniuje *Scanoramos* forumas nuo 14 d. tradiciškai keliaus ir į kitus Lietuvos miestus: Kauną, Šiaulius, Klaipėdą. □

Kadras iš Kantemiro Balagovo filmo „Ilgšė”

Galkauskas

Atkelta iš 2 psl.

Su visų prakeiktu dvirankiu pjūklų galynėtasi ir kitas porą dienų. Atėjus sekmadieniui nutarta pasitarti, nes jau buvo neabejotinai aišku, jog tų devynių kietmetrių neišveikti. Iki smulkmenų viską išanalizavus, aptarus, kur prarandamas laikas, sutarta, jog prie pjūklo reikia pastoviai keistis, apgalvota ir daugiau svarbių detalių.

Jonas Galkauskas (dešinėje) ir Vytautas Ščeponavičius Mordovijos lageryje. 1957 m.

Trečiadienio vakare, biržės meistrui apmatavus malkų rietuvę, buvo galima konstatuoti: „Mokslas nugalėjo“.

O vėliau dirbti darėsi vis lengviau. Net parūkymui laiko pakakdavo, o ir vieną kitą minutę uždelsti. Panašiai sekėsi ir kitoms grandims – patyrimas nebuvo slepiamas. Dienos užsibaigdavo pergalingai.

J. Galkausko teigimu, vienintelis dalykas gadino nuotaiką – socialistinių lenktynių lenta prie lagerio vartų.

Po mėnesio malkų rietuvės priminė piramides. Netrukus estukas Ilmaras, o su juo ir dar keli likimo draugai sulaukė laisvės.

O kai laimingieji paliko lagerį, tarp estuko Jaano ir lietuvio Jono įvyko maždaug toks pokalbis:

– Supranti, malonu, kai žmogų palydi į laisvę ir jauti, kad prie to esi prisidėjęs!

– Aha.

– Kas „aha“, ką „aha“?

– Aha, pailsėsime dabar, sakau.

– Ką čia tauški niekus? Ne romantikas esi, ne romantikas! Surūgęs realistas!

– O ką? Aš tik skaičiuoju, kiek parų karcerio išdys.

– Galvoji, kad, suradę krūvose apkrautus malkom rastus, kels triukšmą? Už jokių pinigų neprisipažins, kad juos api..., atsiprašau, apmovėm. Mokykis, po perkūnais, dirbti sovietiskai.

○ ○ ○

Tarp linksmesnių J. Galkausko lagerynių atsiminimų – ir šis, primenantis garsiąsias politines paskaitas,

privalomas sovietmečiu ne tik kareiviams, bet ir kaliniams. Iš pradžių galvota, kad jos nors kiek praskaidrins lagerio gyvenimą. Deja, netrukus nusivilta.

Liūdnojame Ažuolų miške saugumo kapitonas tokioms paskaitoms skirtu laiku skaitydavo „Pravdos“ laikraščio vedamuosius. Noras pajvairinti gyvenimą uždavus klausimus taip pat nepavyko – būdavai priverstas išklausti dar vieną „Pravdos“ straipsnį. Todėl, anot J. Galkausko, tą privalomą valandą užsiimdavo kas kuo – laiškų rašymu, šachmatais, žiopsojimu.

O tąkart įvykių tėkmė buvo kiek kitokia. Vietoj tradicinės „Pravdos“ kapitonas skaitė kažkokių mitingų rezoliucijas, net užsienio spaudos informacijas, ir viskas buvo susiję su vienu ir tuo pačiu vardu – Patriu Lumumba. Lagerio žmonės suprato maždaug taip: šiuo metu beveik visas pasaulis susirūpinęs Lumumbos reikalais. Tačiau kai jau, rodės, seniai viskas aišku, o ir politinės valandėlės laikas pasibaigęs, kapitonas nė nesiruošė užbaigti.

Atvirą erzelį nutraukė gerklingas ukrainietis:

– Noriu sužinoti, kas čia dabar dedasi. Tas Lumumba savo pareiškimais ir įžūliom kalbom sukiršino, sujaukė visą pasaulį, kaip pats ką tik skaitėt. O man pakako penkias minutes pakalbėti Lvovo centrinėje aikštėj, kad pasodintų septyneriems metams! Kur teisybė? Kodėl to Lumumbos niekas nesutvarko?

Kaip prisiminė J. Galkauskas, kapitonas pasimetė kaip reikiant. Pradėjęs mikčioti, žiopčioti, nervingai griebė „Pravdą“, lyg ir ėmė kažko joje ieškoti. Tačiau, kaip ir dera jo rangui, vis dėlto susizgribo, suėmė save į rankas. Dar sykį dėbtelejęs į laikraštį ir lyg skėsdamas įkvėpęs oro, pasakė:

– Ateis laikas – pasodinsim!..

○ ○ ○

J. Galkauskas tvirtino, kad, be kita ko, jam teko įsitikinti ir tuo, jog vidurinėsios kartos rusams, ypač vidaus reikalų kariuomenės karininkams pasaulio pradžia ir sutvėrimas įvyko 1917 metais.

– Kai po „kalnų erelio“ mirties sovietiniuose lageryuose prasidėjo sąlygiškai lengvesnė egzistencija, buvo leista atsisiųsdinti iš laisvės, iš namų knygų. Didžiai išprusę sovietiniai karininkai nežiūrėdavo, kas knygos autorius, koks jos pavadinimas, svarbiausia buvo išleidimo metai, – pasakojo J. Galkauskas.

Taip lageryje atsirado 1936 m. išleista A. Šapokos „Lietuvos istorija“, net 1939 metų Šaulių sąjungos savaitinio žurnalo „Trimitas“ įrištas rinkinys. Cenzoriui buvo įtikinamai paaiškinta, kad tai – 16-osios lietuviškos divizijos žurnalas. Dėl „Lietuvos istorijos“ keblumų taip pat nebuvo, juk išleista po „Auroros“ šūvio.

○ ○ ○

Ryškiausias lagerio įvykis – Dariaus ir Girėno skrydžio 25-mečiui skirtas krepšinio turnyras. Tuomet J. Galkauskas buvo „Geležinio vilko“ komandos kapitonas. Jo vadovaujama komanda laimėjo turnyrą ir gavo marškinėlius su „Lituanicos“ vardu bei teisę į naują komandos pavadinimą.

Tapti gydytoju nebuvo lemta

Sugrižęs iš lagerio, J. Galkauskas vakarinėje mokykloje gavo brandos atestatą. Galėjo jį gauti Mordovijoje, tačiau griežtai atsisakė: „Nenoriu turėti rusiško atestato“.

Į įdomią situaciją, kaip jis pats pasakojo, buvo pakliuvęs dar kartą. Tuomet buvusių politinių kalinių į kariuomenę neimdavo. O jį pakvietė pats komisaras. „Tu savo kaltę išpirkai, mes žinom, kas tu esi. Ar eisi tarnauti?“ Teko staiga nuspręsti, ką daryti. „Jei būčiau atsisakęs, būčiau vėl patekęs į lagerį kaip vengiantis karo tarnybos. Nutariau, kad geriau kariuomenė negu lageris“, – prisiminė tą dieną J. Galkauskas.

Tačiau tarnauti Karaliaučiuje teko tik metus, nes susirgo kaulų tuberkulioze. Jis nutarė pasinaudoti lengvata kariams, stojantiems į aukštąsias mokyklas. Nuvežė dokumentus į Kauno medicinos institutą, tačiau buvusių karių buvo daug. „Pritrūko labai ne daug – priėmė kandidatų be stipendijos ir bendrabučio“, – pasakojo J. Galkauskas. O kai vienas žmogus šnibžtelėjo, jog visa tai tik bergždžios pastangos, kad buvęs kalinys niekada netaps studentu, J. Galkauskas išvyko į namus. Neakivaizdiniu būdu baigė politechnikumą, sukūrė šeimą.

Galkauskai – sena bajorų giminė

J. Galkausko tėvams pavyko išsaugoti bajorystės pripažinimo dokumentus. Giminė žinoma nuo 1601 metų. Tuomet Žemaičių žemės teisme buvo įregistruotas dovanojimo raštas, kuriuo Žemaičių seniūnas ir lauko etmonas Jonas Karolis Chodkevičius už karinius nuopelnus su švedais Povilui Galkauskui suteikė bajoro titulą (herbas Šreniava) ir dovanojo paveldėjimo teise Margininkų dvarą (Raseinių apskr.).

Būta ir daugiau dvarų. Prosenelis turėjo didelį dvarą su daugiau kaip penkiais šimtais hektarų žemės netoli Tauragės. Padalijo jį dviem sūnams. Jono seneliui teko trys šimtai hektarų. Vėliau šeima išsikūrė Dzūkijoje, prie Merkinės. Tačiau smėlynuose nesisekė ūkininkauti ir apie 1937 m. naująjį dvarą pardavė.

Iš Dzūkijos liko daug prisiminimų. Savo akimis J. Galkauskas ne kartą matė Merkinės aikštėje išniekintus partizanų kūnus. Tai buvo baisios dienos, kai naktį į namus ateidavo partizanai, o dieną – enkavedistai. Netoli dėdės sodybos buvo partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago bunkeris. Dėdė partizanus ne kartą kėlė per Merkį savo valtimi.

Vėliavos iškėlimas ant gimnazijos stogo ir Nepriklausomybės paminklo buvo tarsi tų dienų prisiminimų įamžinimas.

Meilę savam kraštui ir gimtajai kalbai stengėsi diegti ir savo vaikams bei anūkams.

Po mirties J. Galkauskui suteiktas Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos Garbės bajoro vardas.

○ ○ ○

Įvairūs buvusių klasės draugų likimai. V. Ščeponavičius taip pat tapo statybininku, gyvena Šiauliuose. Į klasės draugų susitikimus jų nekviėtė. Tik kartą atsitiktinai pakliuvo į jų būrį, į susitikimo antrąją dalį.

Dėl savo likimo J. Galkauskas niekam nėra skundėsis. Jis nesijaudino, kad neturi Gedimino ordino kaip koks buvęs LSSR revoliucijos ir ateizmo muziejaus direktorius. Jam tik buvo gaila, kad tokiu būdu garbingiausias ordinas praranda savo vertę.

Likus iki pensijos porai metų, liko be darbo. Iš darbo išėjo savo noru, kai pusantrų metų negavo atlyginimo. Netrukus bendrovė bankrutavo. Buvo sunkoka.

– Ar niekas nepasako: štai, norėjai nepriklausomos Lietuvos ir ką dabar turi?

– Ačiū Dievui, dar ne. Bet aš šito ir nesieju. Tai visai skirtingi dalykai, – taip į tokį nelinksmą klausimą šių eilučių autoriui atsakė J. Galkauskas. Žmogus, išlikęs atmintyje, kaip viena tauriausių šioje Žemėje sutiktų asmenybių. □

Kultūros kronika

Lapkričio 7–10 dienomis Manhattane vyko jau antrasis New Yorko Baltijos šalių kino festivalis. Lapkričio 7 d. parodytas JAV gimusio lietuvio režisieriaus Tomo Vengrio vaidybinis filmas „Gimtinė“ (Motherland), nostalgijos ir ironijos kupinu žvilgsniu sugrąžinantis į Nepriklausomybės laikų pradžią. Parodytas ir estų trumpametražis filmas „Baltijos kelias“ (Baltic Way), latvių darbas „Baltijos laisvės kelias“ (The Baltic Freedom Way). Rinktinių filmų gretose – debiutinis Aistės Žegulytės filmas „Animus Animalis (istorija apie žmones, žvėris ir daiktus)“. Ne mažiau laukiama lietuviška premjera New Yorke – „Sidabrinės gervės“ laureatės Marijos Kavtaradzės juosta „Išgyventi vasarą“ (Summer Survivors), „Sidabrine gerve“ apdovanota lietuvių režisieriaus Artūro Jevdokimovo trumpo metro dokumentika „Suokalbio antologija“ (Anthology of the Plot).